

*Спеціалізованій вченій раді ДФ 58.082.038
при Західноукраїнському національному
університеті*

ВІДГУК

*офіційного опонента кандидата юридичних наук, доцента
Дзери Ірини Олександрівни
на дисертацію Абрамчука Дмитра Віталійовича на тему:
«Примірний договір у цивільному праві України»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»*

Актуальність теми дослідження. Прийняття у 2003 році в Україні Цивільного кодексу України зумовило закріплення принципу свободи договору, а також переформатування значення та сфери укладення примірних та типових договорів. Для ефективного використання моделі примірних договорів суб'єктами підприємницької діяльності необхідне належне правове регулювання. Однак у Цивільному кодексі України правовому регулюванню примірних договорів присвячена лише одна стаття, на відміну від Господарського кодексу України, який більш детально врегульовує сферу та порядок укладення примірних договорів. За даних умов вкрай важливого значення набувають наукові дослідження з даної проблематики з метою визначення правової природи та змісту примірного договору, сфери та порядку їх укладення.

У сучасній цивілістиці було здійснено низку досліджень, що стосуються примірних договорів. Так, слід відзначити дисертації Вівчарука Д. П. «Типовий договір у цивільному праві» (2010), Бородовського С. О. «Укладення, зміна та розірвання договору у цивільному праві України» (2005), Олюхи В. Г. «Цивільно-правовий договір: поняття, функції та система» (2003). Однак жодного комплексного наукового дослідження укладення, зміни та розірвання примірного договору не було здійснено. Питання пов'язані з дослідженням класифікацій цивільно-правових договорів та порядку їх укладення були також предметом досліджень інших науковців (Беляневич О.А., Бервено С. М., Боднар Т.В., О. Є., Гриняка А.Б., Дзери О.В., Кузнецової Н.С., Луця В. В., Спасибо-

Фатєєвої І. В., Харитонова Є. О., та ін.). Водночас більшість з них було присвячено або загальним положенням договірного права або стосувалися окремих аспектів укладення, зміни чи розірвання або виконання цивільно-правових договорів. Відтак все це свідчить про те, що тема дисертаційного дослідження Абрамчука Д.В. є вкрай актуальною та своєчасною.

Автор поставив собі за мету розробку комплексних теоретичних підходів до врегулювання договірних відносин за примірним договором, а також у формуванні на цій основі пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання примірного договору, дослідити історію розвитку правового регулювання цих відносин. Для досягнення поставленої мети основна увага в дисертації приділяється вирішенню таких завдань: виявити проблеми формування змісту та закріплення умов примірного договору; відмежування примірного договору від конструкції типового договору; визначити особливості укладення цивільно-правових договорів на основі примірного договору; встановити особливості виконання, зміни та припинення дії цивільно-правових договорів, укладених на основі примірного договору та ін.

Теоретичне та практичне значення дисертації полягає у тому, що розглянуті в ній положення та запропоновані пропозиції можуть використовуватись для подальшої наукової розробки та прикладного дослідження правових засад укладення, зміни та розірвання примірних договорів. Матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані в законотворчій діяльності при розробці нормативно-правових актів та в практичній діяльності адвокатів та суддів, а також у навчальному процесі при викладенні дисципліни «Цивільне право». Переважна частина положень, висновків, винесених автором на захист добре аргументовані, заслуговують на увагу та підтримку, а окремі з них могли б бути успішно використані при розробці змін та доповнень до актів цивільного законодавства у сфері примірних договорів. Практичне значення результатів дослідження підтверджене також актом впровадження результатів дослідження у законотворчу діяльність.

Дисертантом належно сформульовані мета і наукові завдання дослідження, їх формулювання та послідовність дозволили розкрити основний зміст представленої теми. Об'єкт і предмет дисертаційного дослідження визначені у відповідності з вимогами Міністерства освіти і науки України. Методологічна основа дослідження дозволяє стверджувати, що охоплені матеріали в повній мірі сприяли дисертанту у вирішенні наукових задач та досягненні поставленої мети.

Варто відзначити вдало продуману і виважену в цілому структурну побудову дисертації, спрямовану ідеї комплексного аналізу правової природи, укладення, зміни та розірвання примірного договору, яка складається з вступу, 3 розділів та 7 підрозділів. За такого підходу автор забезпечив логічний і послідовний розгляд досліджуваної проблеми.

Обґрунтованість і новизна наукових положень, висновків, рекомендацій викладених в дисертаційному дослідженні, полягає в тому, що автор на достатньому теоретичному рівні: сформулював авторське визначення примірного договору (с. 20); довів притаманність правовій природі примірного договору дуального характеру (с. 21), доцільність розширення законодавчо закріпленого переліку суб'єктів рекомендування примірного договору (с. 21); доцільність заміни терміну «типові умови» на «стандартні умови» (с. 21-22), суперечність законодавчих норм, які встановлюючи рекомендаційний характер примірного договору наділяють його ознаками обмеження принципу договірної свободи (с. 83) та інші, сформульовані в ході дослідження.

Так, у першому розділі дисертації проаналізовано основні історичні передумови розвитку інституту примірного договору. Окрему увагу дисертант зосередив на дослідженні правового регулювання примірного договору у законодавстві європейських та інших країн. Так, дисертантом відзначається відсутність уніфікованості та диференціацію підходів до правового регулювання відносин із використання примірних договорів (с. 75). На підставі аналізу законодавства Німеччини, Австрії, Франції, Швейцарії, Бельгії дисертантом відзначається наявність норм щодо стандартних договорів, які за об'єктивними ознаками також можуть бути віднесені до зразкових, або примірних, договорів,

проте вони мають чимало відмінних ознак від примірних договорів, передбачених законодавством України. При цьому дисертантом наведено перелік таких основних відмінних ознак (ст. 76), що дозволяє підтримати висновки дисертанта. На підставі аналізу нормативно-правових актів деяких країн пострадянського простору дисертант виокремив чотири основні напрями закріплення конструкції зразкових (типових, примірних) договорів у їх законодавствах (с. 80) та визначив основні спільні риси у їх правового регулюванні. Дисертантом зроблено висновок про закономірність тенденції до мінімізації застосування конструкції примірних договорів (с. 81).

Другий розділ дисертації присвячено дослідженню поняття і правової природи примірного договору. З метою з'ясування правової природи дисертантом проаналізовано специфіку нормативно-правового акта як регулятора суспільних правовідносин та визначено основні його ознаки.

Слід підтримати зроблені дисертантом у 2 розділі висновки про: непослідовність вітчизняного законодавця у формуванні єдиного нормативного підходу до правової природи примірних договорів (с. 80); потрібну природу договору (с. 86) та узагальнені ним ознаки договору, зважаючи на таку природу (с. 86-87); доцільність визначення суб'єктів рекомендування примірних договорів шляхом включення до них органів місцевого самоврядування (с. 94); недосконалість змісту ч. 4 ст. 179 ГК України щодо запровадження терміну «окремі умови» у контексті встановлення меж свободи потенційних контрагентів щодо визначення тих чи інших умов на власний розсуд (с. 113); рекомендаційний, а не обов'язковий характер примірного договору. Дисертантом також визначено особливості змісту примірного договору та порядок його формування, проаналізовано істотні умови примірних договорів, затверджених певними державними органами. Особливу увагу присвячено дослідженню спільних та відмінних ознак між примірним та типовим договором.

Третій розділ присвячено дослідженню особливостей укладення, зміни та розірвання примірних договорів. Слід підтримати висновки дисертанта про два способи укладення цивільно-правових договорів, і можливість укладення

примірних договорів як в загальний спосіб, так і в спеціальний - конкурентний спосіб (с. 163), а також можливість укладення примірного договору в електронній формі (с. 155). Слід підтримати авторське визначення виконання примірного договору (с. 167), яке повинно ґрунтуватися в першу чергу на принципі належного виконання зобов'язання (с. 169) та сформульовані дисертантом особливості його виконання, зважаючи на його правову природу (с. 172). Заслуговує на підтримку також висновок дисертанта про потенційну змінюваність усіх умов примірного договору, зважаючи на принципи диспозитивності та свободи договору (с. 183).

Автор виявив належний рівень знань спеціальної літератури з теми дослідження, нормативно-правових актів, дослідив низку дискусійних проблем, що підлягають подальшому осмисленню і відповідному вирішенню. Дисертантом застосовані різноманітні методи наукового аналізу досліджуваних проблем, зроблена критична оцінка наукових досліджень відносин у сфері примірних договорів.

Слід відзначити детальне і ґрунтовне дослідження автором значної кількості наукових та практичних джерел, присвячених проблемам як цивільно-правових договорів загалом, так і примірних договорів зокрема. Особливу увагу дисертант приділив дослідженню судової практики у сфері укладення та виконання примірних договорів, що сприяло більш повному розкриттю теми роботи та виявленню проблем у застосуванні законодавства у сфері примірних договорів.

Водночас дисертаційне дослідження Абрамчука Д.В. містить певні дискусійні положення, а також положення, які вимагають додаткової аргументації, які полягають у наступному.

1. Досліджуючи правову природу примірного договору дисертант доходить до висновку про дуальну природу примірного договору. Загалом ця позиція заслуговує на увагу. Однак, на нашу думку, більш коректно було б визначити дуальність не як ознаку правової природи цього договору, а як значення, в яких може вживатися примірний договір. Так, примірний договір

може розглядатися як нормативно-правовий акт, затверджений відповідним державним органом, і як цивільно-правовий (господарський) договір, що укладається на основі вищенаведеного нормативно-правового акту. Зважаючи на те, що примірний договір укладається у випадках, визначених законом (або за бажанням сторін), та з врахуванням законодавчих положень про особливості укладення таких договорів, примірний договір як нормативно-правовий акт існує незалежно від окремих примірних договорів, що можуть або мають бути укладені на його основі. Власне пізніше, на с. 101 дисертант доходить до подібного висновку, стверджуючи, що «при кожному практичному використанні моделі примірного договору для впорядкування приватноправових відносин примірний договір трансформується у домовленість конкретно визначених сторін, набуваючи при цьому ознак цивільно-правового договору». Тому більш коректною є позиція про дуальність значення, а не правової природи примірного договору.

2. Продовжуючи дослідження правової природи примірного договору, на нашу думку, дисертанту бажано було зосередити більше уваги на істотних відмінностях примірного договору, затвердженого відповідним державним органом, від інших нормативно-правових актів, а саме: альтернативність побудови змісту примірного договору та можливість обрання окремих його умов з декількох запропонованих у примірному договорі. Так, досліджуючи закріплені нормативно-правовими актами примірні договори, можна дійти висновку, що в них передбачається велика кількість альтернативних умов, які можуть обиратися сторонами з врахуванням їх доцільності чи спрямованості на охорону прав та інтересів сторін договору. Натомість подібна альтернативність не притаманна іншим нормативно-правовим актам. На нашу думку, примірний договір, затверджений відповідним державним органом, містить не лише імперативні норми, але й правила рекомендаційного або альтернативного характеру, що не характерно для нормативно-правових актів. Дисертантом хоча й було проаналізовано різні точки зору на правову природу примірного договору, які також включають позицію про ненормативну природу акту, яким

затверджено примірний договір, і визначив його як «особливий» нормативний акт, однак недостатньо повно. Крім того, з врахуванням здійсненого дисертантом дослідження окремих примірних договорів, затверджених компетентними державними органами, можна зробити висновок, що не всі вони можуть бути віднесені до нормативно-правових актів, а можуть бути правовими актами рекомендаційного характеру. Тому визначаючи правову природу примірного договору, як нормативно-правового акту, дисертанту бажано було приділити більше уваги саме цій особливості примірних договорів та відповідно визначенню його правової природи.

3. На с. 99 дисертант доходить до спірного висновку, що ані в тлумачній літературі, ані в площині законодавства не наголошується на загальнообов'язковості як ключовій ознаці нормативного акту, з урахуванням чого, на його думку, акценти слід змістити на його загальний характер. Однак насправді це не так, адже відповідно до ст. 8 ЗУ «Про правотворчу діяльність нормативно-правовий акт - це офіційний документ, прийнятий (виданий) суб'єктом правотворчої діяльності в установленому Конституцією України та (або) законом порядку у письмовій формі ..., який містить норму (норми) права і розрахований на неодноразову реалізацію. Цим же Законом визначено, що норма права - це загальнообов'язкове формально визначене правило поведінки, що регулює суспільні відносини, яке охороняється і забезпечується державою. Отже, загальнообов'язковість – є однією з визначальних ознак як норми права, так і нормативно-правового акту. Так, характеризуючи нормативно-правовий акт, видатний науковець Козюбра М.І. наголошує, що цей акт містить загальнообов'язкові правила поведінки, легітимізовані людьми. На його думку, перевагами нормативно-правового акта серед інших джерел права, є його визначеність, яка полягає у ясності, чіткості, зрозумілості для його адресата правил поведінки, а також загальнообов'язковість, яка, зокрема, може забезпечуватися і авторитетом державної влади (див. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. – К.: Ваіте, 2015. С. 154-155). Подібну позицію займають і інші науковці. Наприклад, О. Петришин та М. Цвік

відзначаються, що нормативний акт містить загально обов'язкові правила поведінки, що відрізняє його від актів застосування та інших актів. Отже висновок дисертанта є передчасним та спірним, та може бути обґрунтований під час захисту.

4. Досліджуючи порядок і способи укладення примірних договорів дисертант зосередив свою увагу на загальних правилах укладення цивільно-правових та господарських договорів, зокрема, на стадіях укладення примірного договору. Однак, дисертантом не визначено чітко ні момент укладення примірного договору ні така ознака примірного договору, як консенсуальність чи реальність договору. Зазначена класифікація договорів за критерієм моменту набрання ними чинності відіграє вкрай важливе значення і сприяє більш чіткому розумінню моменту, з якого такий договір вважається укладеним. З врахуванням різних способів та порядку укладення примірних договорів, які були проаналізовані дисертантом, зокрема, спрощений та ускладнений порядок, укладення примірних договорів за результатами конкурсу, аукціону тощо, на нашу думку, можуть існувати різні підходи до визначення моменту їх укладення. Тому, на нашу думку, дисертанту бажано було приділити більше увагу дослідженню цих питань.

Однак висловлені вище зауваження стосуються дискусійних питань або положень, які не є принциповими і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

За своїм змістом робота є чітко структурована і свідчить про логічність та послідовність викладення позиції автора у процесі дослідження. Зміст роботи відповідає обраній темі. Дисертаційне дослідження містить нові наукові розробки у галузі цивільного права, практичні рекомендації та пропозиції щодо внесення змін до чинного законодавства в частині укладення, зміни та розірвання примірного договору, а також його відмежування від типового договору.

Дисертація Абрамчука Д.В. є завершеною самостійною кваліфікаційною науковою працею, яка має важливе теоретичне і практичне значення для науки цивільного права. Дисертантом отримані нові науково обґрунтовані результати у сфері примірного договору. Опубліковані роботи дисертанта відображають основні положення дисертації. Дисертантом виконано вимоги щодо оприлюднення результатів дисертаційного дослідження. В дисертаційному дослідженні та наукових публікаціях дисертанта не було допущено порушень академічної доброчесності.

Дисертаційне дослідження *Абрамчука Дмитра Віталійовича* на тему «Примірний договір у цивільному праві України» відповідає спеціальності 081 «Право» та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 (з наступними змінами), а також Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор – Абрамчук Д.В. – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

Доцент кафедри приватного права
Національного університету
«Києво-Могилянська Академія»
кандидат юридичних наук, доцент

«22» січня 2024

І. О. Дзера

Особистий підпис *Дзера І.О.*
ЗАСВІДЧУЮ
Начальник ВК *ВК*

